ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Алишер Навоий номидаги
САМАРҚАНД ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

УЗЛУКСИЗ ТАЪЛИМ СИФАТ ВА САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ НАЗАРИЙ-АМАЛИЙ МУАММОЛАРИ

Республика илмий-амалий конференцияси материаллари

(Самарқанд, 2008 йил 27-28 июнь)

I ҚИСМ

Самарқанд – 2008

4. Амалий санъат,халк ҳунармандчилигининг бир ёки бир неча йўналишлари ... буюмлар- санъат асарлари тайёрлаш ва кўргазмаларда иштирок этиш;

5. Жисмоний тарбия,спорт ва бадиий санъатнинг бирор ёки бир неча йўн... бўйича машкларни,ўйин турларини, харакатларни белгиланган меъёрларга етказ... кўрик-танловлар,мусобакалар,чемпионатлар ва бошкаларда катнашиш.

Умумий ўрта таълим мактабларида фаолият кўрсатаётган кичик-мутахас... педагоглар юкорида кўрсатилдган йўналишларнинг бирортасида ёки бир не... сезиларли мувваффакиятларга эришсалар,маълум давр ўтгач (1-3йил) мураб... тавсияси билан мустакил педагогик фаолиятга тавсия этилади.Мазкур кадр бундан ке... ўзининг касбий маҳоратини такомиллаштириб бориш тўгрисида тинмасдан гамхўрлик... бориши зарур бўлади,яъни малака ошириш курсларида мунтаззам ўз вактида ўтиб ... махсус сиртки гуруҳларда бакалавр-педагогликда кайта тайёргарликдан ... режалаштириши, ойлик иш хакига устама ва мукофотлар кўшиб бориш учун ... хужжатларни тўлгазиб такдим этиб бориши,хизмат тоифасининг ва иш хаки разр... сакланиб туриши ва ошириб бориши устида тинимсиз изланиб боришлари кўзда ту... Бунинг учун мазкур кичик педагог-мутахассис кадр Ўзбекистон Республикаси... «Таълим тўгрисида»ги Қонуни, «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури» талабларини ... 2009 йилларда мактаб таълимини ривожлантириш давлат умуммиллий дастур... Вазирлар Махкамаси ҳузуридаги Давлат тест маркази томонидан чикарилган ... кадрлар аттестациясини ташкил этиш ва ўтказишнинг меъёрий хужжатлари... талабларни яхши билиши лозим бўлади .

Ўзбекистон Республикаси Меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза килиш ... Халк таълими вазирлиги ва Вазирлар маҳкамаси хузуридаги Давлат тест маркази ... 2005 йил 30- декабрдаги 106- сон, 43-сон ва 01-356-сон карорлари билан тасд... ,Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида 2006 йил 18 январда 1540-сон ... рўйхатдан ўтказилган «Педагог кадрларни аттестациядан ўтказишнинг ... хужжатлари» да «Малака тоифасини беришда педагог –кадр маълумотига кўй... талаблар»да шундай дейилган: «Ўрта-махсус, касб-ҳунар маълумотига эга бўлган ... кадрларга ушбу низом кучга киргандан олдин олий ёки биринчи малака тоифас... низомга асосланиб ўтказилган аттестация натижаларига кўра сакланиши мумкин».

МУСИКА МАДАНИЯТИ ФАНИДАН ЯНГИ ДАСТУРЛАРНИНГ МАЗМУНИ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Жумаев А., Қудратова Д., Абдукаримова Э. (ЖДПИ)

Мусика санъат сифатида ўзининг бадиий-гоявий мазмуни билан ўтмиш ... турмушимизни теран англашда, инсонларни хаётга эзгу муносабатда бўлиш, ... идрок этиш, хис килиш оркали она ватанга садокат, халкимиз миллий кадриятларига ... ва муҳаббат руҳида тарбиялашда бекиёс аҳамиятга молик воситадир.

Ўзбекистон мустакилликка эришган дастлабки йиллардан таълимни миллий... уни миллий асосларда янгитдан кайта куришга етакчи вазифалардан деб кара... тўгрисида» ги Қонун ва «Кадрлаш тайёрлаш Миллий дастури» да белгиланган ... вазифалар асосида барча фанлар учун Давлат таълим стандартлари ва ўкув д... ишлаб чикилди ва хозирги кунда изчиллик билан амалда жорий этилмокда.

Умумий ўрта таълимнинг Давлат таълим стандартлари ва ўкув дастурининг ... хатида мусикий таълим бошка фанлардан фаркли ўларок беш фаолият асосида ... этилиши, бунда мусика тинглаш (мусика идроки), кўшик (хор бўлиб) куйлаш ... саводи-мусикий таълимнинг асосий фаолият турлари дарснинг кисмлари бўлиб ... дарс мавзусини очиб берувчи мусикавий фаолият сифатида тавсифланади. Ш... дарснинг самарадорлигини ошириш, мавзуларни кизикарли бўлишлигини таъми...

рақс ва мусиқий ҳаракатлар бажариш, чапакда ёки болалар мусиқа чолғу асбобларида жўр бўлиш ҳамда мусиқа ижодкорлиги каби фаолиятлардан иборатлиги таъкидланади.

Албатта, ёш авлодни миллий-маънавий руҳда тарбиялаш мақсадида ишлаб чиқилган дастурлар, ўқув режалари ва дарсликлар янги мусиқий таълимнинг мазмуни ва моҳиятини белгилаб бериш билан аҳамиятлидир. Шу ўринда ўқувчиларга бериладиган билимлар мазмуни ва ўқувчилар тайёргарлигига қўйиладиган талаблар амалда қандай намоён бўлаяпти? Бу борада қандай муаммолар пайдо бўлмоқда ва уларни ечими қандай кечмоқда? Умумтаълим мактаблари «мусиқа маданияти» дарсларини кузатувларимиз ўқув дастурларини амалда жорий этилиши бўйича мавжуд ҳолатларни ўрганиш бизни шундай хулосалар чиқаришимизга сабаб бўлди:

1. Ўзбек халқ мусиқаси ўзининг тарихий тараққиётида асосан икки йўналишда ривожланиб келди.

1. Оғзаки анъанавий касбий мусиқа;

2. Халқ қўшиқлари ва фольклор мусиқаси.

Ўзбек халқ қўшиқлари мусиқашуносликда жанр жиҳатидан ялла, ашула, катта ашула, лапар, қўшиқ ва терма, мавсум ва маросим қўшиқлари, меҳнат қўшиқлари, аллалар ва болалар қўшиқларига тасниф қилинади. Оғзаки анъанадаги касбий мусиқа эса мумтоз ва мақом мусиқасини ўз ичига оладики, уларни пайдо бўлиши, ривожланиши, тузилиши, туркумлари ва ижрочилик билан боғлиқ хусусиятлари санъатшуносликда етарлича [illegible] Умумтаълим мактабларида ўқувчиларга бу борадаги керакли билим ва тушунчаларни бериш ўзига хос педагогик, касбий тайёргарликни талаб қилади.

Икки ичидан мақом мусиқаси индигина мусиқа-педагогика ихтисослиги ўқув режасига киритилди. Бу фан бўйича ўқув дастурини мактаб «мусиқа маданияти» предмети талабларига мос равишда ишлаб чиқиш бизнингча тўғри бўлади.

2. Мусиқа дарсларида хор бўлиб қўшиқ куйлаш етакчи фаолиятлардан ҳисобланади. Чунки, хор бўлиб куйлаш мураккаб ижодий жараён ҳисобланади. Ўқувчиларни хор бўлиб қўшиқ куйлашга ўргатиш узоқ ва изчил тизимга солинган таълим асосида олиб боришни тақозо этади. Бунда ўқувчиларни куйлаш тартиб-қоидаларига кўниктириш, товуш ҳосил қилиш, нафасни йўллаш, товушларни интонация қилиш, талаффуз, ансамбллик, соз, ритмни ҳис қилиш, артикуляция, дикция, динамика, темп, эшитиш, кўп овозлиликни ҳис этиш, дирижёрлик ижроларини тушуниш, аккорд ва интервалларни соф интонация қилиш каби кўникма ва малакаларни шакллантириш кўзда тутилади

3. Янги дастурнинг ўзига хос яна бир хусусияти «мусиқа маданияти» фанининг асоси бўлган мусиқа саводхонлигини таркиб топтириш лозим бўлган қатор мусиқий қонуниятлар, жумладан, мусиқа нутқи, мусиқанинг ифода воситалари, мусиқа шакллари, мусиқанинг вужудга келиши ва равонланишига оид энг оддий қонун-қоидалар чуқур ўргатилиши керак.

4. Бошланғич синфларда мусиқага мос ҳаракатлар бажариш фаолияти эса ўқувчиларга энг оддий рақс ҳаракатлари-қоидаларидан сабоқ беришни тақозо этади.

Кўринадики янги дастур мазмунида акс этган бу вазифаларни биргина дарс жараёнида амалга оширишнинг имконияти йўқ. Бу ўринда ягона ва энг мақбул йўл мактабда биринчи навбатда мусиқа фанидан янги ўқув дастурда кўзда тутилган мумтоз ва мақом мусиқаси, халқ хор ижрочилиги, ҳамда рақс бўйича тўгараклар ишини йўлга қўйиш ва ушбу йўналишларга етакчи эътибор қаратилгани ҳолда юқорида таъкидланган дастур талаблари бўйича билимларини мустаҳкамлаш ва тўлдириб боришдир.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, мактаб ҳаётида синфдан ташқари мусиқа тарбиясини ишларини ташкил этиш ва бошқариш, мактабда мусиқа тарбиясининг оммавий шаклларини: адабиёт, санъат, илм-фан аҳиллари билан учрашувлар, байрамлар –Наврўз, мустақиллик куни, устоз ва мураббийлар куни, Конституция куни, янги йил байрами, халқаро хотин-қизлар куни, хотира ва қадрлаш куни, «Алифбе» байрами, шунингдек, мусиқа беллашувлари, кўрик-танловларни уюштириш ва ўтказиш асосан мусиқа ўқитувчиси зиммасидадир. Шундай экан биринчи навбатда бўлғуси мусиқа ўқитувчиларини тайёрлайдиган педагогика олий ўқув юртларида талабаларни тўгарак фаолиятига тайёрлаб

бориш керак бўлади. Педагогика олий ўкув юртларидаги «Мусикий таълим» ихтисос[illegible] бўйича тахсил олаётган талабаларни бадиий хаваскорлик тўгаракларини ташкил [illegible] улар билан ишлаш педагогикаси хамда методикасидан мукаммал назарий [illegible] билимлар билан куроллантиришнинг энг макбул йўли уларни оммавий тарзда [illegible] хаваскорлик амалиётига, яъни тўгаракларга жалб килишдир. Бу жараёнда талабалар [illegible] эгаллаган назарий билимларни амалда кўллаш малака ва кўникмалари шаклланади. Бундан ташкари мусика таълими бўйича талабаларни мактабдан ташкари фаол[illegible] тайёрлаш уларни касбий тайёргарлигига кўйилаётган мухим талаблардан хисобланади. [illegible] мазкур кўлланмада педагогика олий ўкув юртлари ва умумтаълим мактабларида [illegible] хор жамоаларини ташкил килиш ва уларда иш олиб боришнинг методик жихатларига [illegible] эътибор каратилди. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, мусика санъати бўйича [illegible] этиладиган тўгаракларда катнашчилар билан индивидуал шуғулланиш имконияти жуда [illegible] чекланган бўлиб, улар билан иш олиб боришнинг энг макбул йўли бу жамоавий ижро[illegible] шаклидир. Педагогика олий ўкув юртлари ва умумтаълим мактаблари, мактабдан ташкари муассасаларда ташкил этиладиган ашула тўгараклари эса жамоавий ижро[illegible] асосланганлиги билан хор санъатига жуда хам якин туради. Бундай тўгараклар билан [illegible] олиб борадиган рахбарлар хор билан ишлаш назарияси, методикаси ва амалий ижро[illegible] сирларидан чукур билим, малака хамда тажрибага эга бўлиши талаб этилади.

ДУНЁ АҲОЛИСИ ЖОЙЛАШУВИНИНГ АСОСИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

Жумаева М.М. (ЎзМУ)

Илмий манбаларда, планетамизда инсон аждодларининг пайдо бўлиши даври [illegible] турлича карашлар мавжуд. Кўпчилик антрополог олимлар фикрича, сайёрамизда бун[illegible] миллион йил аввал инсоннинг дастлабки аждодлари (австралопетиклар) Африка ва О[illegible] тропик ва экваториал зоналарида яшаганлар. Кейинчалик, 2-3 миллион йил [illegible] австралопетиклардан энг кадимги инсонлар - архатроплар шаклланганлар ва улар [illegible] Африкада истикомат килганлигини кайд этганлар. Бундан 600-700 минг йил [illegible] инсоннинг энг кадимги аждоди бўлган архантроплар палеонтропларга, питекантроп[illegible] неандерталларга айланганлар ва Жанубий-Шаркий хамда Жануби-Ғарбий [illegible] таркалганлар. Нихоят, бундан тахминан 40-50 минг йил илгари инсоннинг онгли [illegible] Sapines) аждоди шаклланган. Онгли инсоннинг пайдо бўлиши мезолит даврига тўғри [illegible] Ахоли сони хакидаги дастлабки маълумотлар эрамиздан олдинги даврга тааллукли [illegible] даврда ер куррасида бор йўги бир неча юз минг киши яшаган холос. Аникрок маълу[illegible] бўйича эса эрамиздан 7 минг йил олдин ер куррасида 10 миллионга якин ахоли яшага[illegible] хар 1000 йилда тахминан 10-20%дан кўпайиб борган холос. Ахолини бундай [illegible] кўпайиши ахоли ўртасида ўлим холларининг юкорилиги билан изохланади. Ўша бу[illegible] ахоли ўртасида ўлимнинг умумий коэффициенти 50 промилле ва ундан юкори [illegible] Айникса, болалар ўлими юкори бўлган. Ахоли кўпрок очликдан, касалликлар[illegible] кабилалараро бўлиб турган тўкнашувлардан кўпрок халок бўлганлар, ахолининг ўрта[illegible] кўриши 20 йилдан ошмаган.

Шуни алохида кайд этиш лозимки, хар бир давр ахоли[illegible] кўпайиши ва ривожланиши шу даврнинг ишлаб чикариш усули [illegible] муносабатларига, турмуш даражасига, яшаш шароитларига бевосита боглик бўлган. [illegible] ривожланишининг биринчи боскичида ер юзи бўйича ахолининг кўпайиши жуда [illegible] борган. Ахоли сонининг кўпайиб боришида ва жойлашувида кабилалар жой[illegible] масканларнинг табиий шароитлари, сув ресурслари, иклим асосий омил хисобланган. [illegible] табиий офатлардан баъзи кабилалар кирилиб кетган. Айникса, совук иклимли [illegible] давом этувчи худудларда ахоли совукдан, очарчиликдан кўплаб халок бўлган. [illegible] Евросиёнинг шимолий кисмида ахоли жуда сийрак [illegible] Америка ва Австралияда хам палеолит даврининг охирларида жуда кам ахоли [illegible] этган. Табиий шароити инсон яшаши учун кулай, сув ресурслари мавжуд худудлар [illegible]

Ўрта Ер денгизи атрофларида Шимолий Африка, Евросиё материгининг жанубларида эса ахоли зичрок жойлашган.

Ибтидоий жамоа даврида, ахолининг яшаш шароити жуда огир эди. Инсонлар горларда истикомат этишган. Тог тошлардаги табиий горлар одамлар учун яккаю-ягона бошпана вазифасини ўтаган. Энг мухими корин тўйгазиш, бирон бир жойда тунаш бўлган. Улар овчилик ва турли хил ёввойи холдаги мевалар билан кун кўришган, табиий офатларга карши кураша олмаганлар. Мухитнинг табиий таъсирига онгли чоралар кўллай билмаслик сабабли, ахоли ўртасида ўлим хам юкори бўлган. Манбаларда ёзилишича, ибтидоий жамоа даврида ахолининг ўртача умр кўриши 20-25 ёшни ташкил этган, холос. Ибтидоий давр одамлари хозирги давр одамларига нисбатан 3-3,5 марта кам яшаганлар. Шундай бўлса-да, ахоли сони секинлик билан кўпайиб борган.

Ахолининг кўпайишининг асосий сабаби тугилишнинг юкори даражада (физиологик имконият даражасида) бўлганлигидир. Демак, бир томондан инсоннинг табиий офатлар олдида ожизлиги, ўзаро низолари, унинг камайишига олиб келса, тугилишнинг юкори даражада бўлганлиги ахолини сонининг маълум даражада кўпайиб боришига сабаб бўлган. Ибтидоий жамоа даврида Жанубий Осиё, Европанинг жанубий кисмларида, Африка китъасида ахоли нисбатан зич яшаган. Евросиё материгининг шимолий районларида, Австралия ва Америка китъаларида ахоли жуда сийрак жойлашганлар.

Ушбу даврда дунё ахолиси сони жуда секин ўсган. Тахминан, бундан 15 минг йил илгари мезолит даврининг бошида ер куррасида бир неча миллион ахоли яшаган холос. Неолит даврининг бошида эса дунё ахолисининг сони 10 миллионга етган. Ахолининг асосий кисми Жанубий ва Шаркий Осиёда, Африка ва Жанубий Европада жойлашган. Евросиёнинг шимолий кисмида ахоли деярли яшамаган. Австралия ва Америка худудларида хам жуда кам ахоли яшаган. Шимолий ва Жанубий Америкада 100-200 минг киши яшаганлиги хакида маълумотлар бор.

Ибтидоий жамоа даврида тугилиш жуда юкори (1000 одамга нисбатан 45-50 та) даражада бўлган тугилишни юкори бўлиши эрта никохлар ва тартибсиз оила - никох муносабатлари билан боглик бўлган. Лекин, кўпчилик аёллар ўзларининг репродуктив даврини тўла яшай олмаганлар. Уларнинг огир турмуш шароити, тиббий хизматларнинг деярли йўклиги хаётдан жуда эрта кўз юмишига сабаб бўлган. Кўпчилик аёллар фарзанд кўриш даврида халок бўлганлар. Ушбу даврда нафакат аёллар балки, болалар, эркаклар ўлими хам юкори бўлган. Ахоли очликдан, антисанитария холатидан, кабилалараро тўкнашувлардан, ёввойи хайвонлар хужумларидан, табиий офатлардан ва турли эпидемиялардан халок бўлганлар. Ибтидоий давр одамларининг ўртача яшаш муддати 20-25 йилни ташкил этган, хозирги давр одамларининг умр кўриш муддатидан 3-3,5 мартта камрок бўлган. Ахоли гурух-гурух, кабила бўлиб яшаганлар. Баъзи кулай табиий шароитда яшаган кабилаларда ахоли сони нисбатан тезрок кўпайган, табиий шароити нокулай жойда яшаган кабилаларда эса очлик, камбагаллик туфайли ахоли ўлими юкори бўлиб, ахоли сони жуда секин ўсган.

Инсоният тарихида суғорма деҳқончиликнинг ривожланиши озиқ-овкатнинг [illegible], ахоли моддий турмуш шароитининг бир мунча яхшиланишига олиб келди. [illegible] мулкнинг пайдо бўлиши, синфий жамиятга асос солди. Ибтидоий жамият багрида феодалистик ишлаб чикариш муносабатлари шакллана бошлади. Дунёда маданият марказлари пайдо бўлди, ахолига тиббий хизмат кўрсатиш йўлга кўйилди. Содир бўлган ижтимоий-иктисодий ўзгаришлар ахоли ўртасида ўлим холларининг камайишига, ўртача умр кўриш муддатининг бир мунча узайишига сабаб бўлди. Натижада дунё ахолисининг сони кўпая бошлади. Қадимги Мисрда фиръавнлар даврида 7 миллион, Вавилонда эса 4-5 миллион ахоли яшаганлиги маълум. Эрамизнинг бошида дунё ахолиси 200-250 миллионни ташкил [illegible] ва уларнинг 50 миллиони Рим империясида истикомат этган. Ахолининг яна 40-50 миллиони эса Хитой ва Ҳиндистон худудларида яшаганлар. Шимолий-Ғарбий Европада эса ахоли жуда кам – 1 миллион атрофида бўлганлиги кайд этилади.